

Kankaanpään kaupunki
ilkka.vainionpaa@kankaanpaa.fi
pentti.saloniemi@kankaanpaa.fi

Viite Lausuntopyyntö 14.3.2024

Aihe Kankaanpää, Venesjärven koulun hankesuunnitelma

Satakunnan Museolta on pyydetty ennakkolausuntoa koskien Venesjärven koulun (214-423-1-163) tulevaisuuteen liittyvää hankesuunnitelmaa. Kankaanpään kaupungin suunnitelmissa on purkaa osayleiskaavassa suojeltu koulun ulkorakennus sekä itse koulu ja toteuttaa paikalle uusi koulurakennus.

Nykyinen koulurakennus on valmistunut vuonna 1954 Jalmari Salovaaran suunnitelmien pohjalta. Paikalla sijaitsi aikaisemmin 1800–1900-lukujen vaihteessa valmistunut koulurakennus, johon liittyy edelleen koulun pihapiirissä sijaitseva entinen navetta-/käymälärakennus, joka on valmistunut vuonna 1922. Venesjärven koulurakennuksessa opetustilat toimivat edelleen alkuperäisessä käytössään. Koulun asunto-osassa toimi viimeksi päiväkotikoti, mutta ilmeisten sisäilmaongelmien vuoksi tiloista luovuttiin ja koulun viereen rakennettiin uusi päiväkotikoti vuonna 2015.

Koulun kiinteistö sijoittuu maakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön *Venesjärven kulttuurimaisema*. Alue on osoitettu Satakunnan vaihemaakuntakaavassa 2 (2019), jossa sitä koskee suunnittelumääräys: *Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on otettava huomioon alueen kokonaisuus, erityispiirteet ja ominaisluonne siten, että edistetään niihin liittyvien arvojen säilymistä ja kehittämistä mukaan lukien avoimet viljelyalueet. Kaikista aluetta tai kohdetta koskevista suunnitelmista ja hankkeista, jotka oleellisesti muuttavat vallitsevia olosuhteita, tulee museoviranomaiselle varata mahdollisuus lausunnon antamiseen. Kohteen ja siihen olennaisesti kuuluvan lähiympäristön suunnittelussa on otettava huomioon kohteen kulttuuri-, maisema-, luonto- ja ympäristöarvot sekä huolehdittava, ettei toimenpiteillä ja hankkeilla vaaranneta tai heikennetä edellä mainittujen arvojen säilymistä.*

Parhailaan on käynnissä Satakunnan maakuntakaavan uudistaminen. Tätä varten laadittiin Satakunnan rakennetun kulttuuriympäristön päivitys- ja täydennysinventointi (Niina Uusi-Seppä/Ramboll 2023), jossa Venesjärven kylä

osoitettiin edelleen maakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi. Alueen kuvaustekstissä mainitaan: *Venesjärven tiheähkösti rakennettu kyläkeskus muodostaa omaleimaisen kokonaisuuden. Kyläraitin varrella on useita perinteisen asunsa säilyttäneitä pihapiirejä. Kylälle ominaista kuistimallia on Junnilan, Mattilan, Yrkkölän ja Rikalan päärakennuksissa. Venesjärven 3-kerroksinen, tiilirunkoinen ja rapattu koulurakennus on valmistunut vuonna 1954 J. Salovaaran piirustusten mukaan. Koulun takana järven rannassa on 1970-luvulla perustettu Venesjärven rantalava. Arviointi: Vanha kyläkeskus, jossa monipuolista rakennuskantaa. Arvot: historiallinen: asutushistoria, sivistyshistoria, sosiaalishistoria, kulttuurihistoria. Rakennushistoriallinen: tyypillisuus, edustavuus, historiallinen kerroksisuus. Maisemallinen: kyläkuvallisesti merkittävä.*

Koulukiinteistö on inventoitu vuonna 1993 osayleiskaavaa varten toteutetussa rakennusinventoinnissa (Ilmari Mattila & Jaana Heino-Mattila). Inventoinnissa kiinteistö osoitettiin rakennushistoriallisesti merkittäväksi ja perusteena mainittiin: *koulu on tärkeä, julkinen rakennus kylässä.*

Satakunnan Museo aloitti vuonna 2023 Satakunnan sodanjälkeen rakennettujen koulurakennusten teemainventoinnin. Venesjärven koulu oli mukana inventoinnissa. Inventoinnin yhteydessä varsinainen koulurakennus arvotettiin luokkaan A: Suojeltava kohde. Kohteen arvioinnissa mainitaan: *Erityisen hyvin alkuperäisessä asussaan säilynyt kivirakenteinen 1950-luvun koulurakennus. Rakennus edustaa hyvin tyypillistä aikakautensa koulurakennusta ja autenttisten osien ja materiaalien kautta sen historiallinen todistusvoima on suuri. Maisemallisesti koulu on tärkeä ja näkyvä osa tiiviisti tien vierustoille rakentunutta kyläasutusta. Venesjärven kylä on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Koulu mainitaan erikseen Satakunnan maakuntakaava 2050 varten toteutetussa vuonna 2023 valmistuneessa Satakunnan rakennetun kulttuuriympäristön päivitys- ja täydennysinventoinnissa.*

Alueella on voimassa Venesjärven osayleiskaava vuodelta 2012. Osayleiskaavaa uudistettaessa ei syystä tai toisesta ole toteutettu kaavamuutoksen lähtötiedoksi uutta rakennusinventointia, vaan vuonna 1993 toteutetun inventoinnin vanhentuneet tulokset siirrettiin suoraan uudistettuun kaavaan.

Osayleiskaavassa koulukiinteistöön kuuluvaan entiseen navetta- ja käymälärakennukseen kohdistuu suojelumerkintä sr: *Maankäyttö- ja rakennuslain 41 §:n 2 momentin perusteella määrätään, että arvokasta rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden ja käyttötarkoitusten muutosten on oltava sellaisia, että rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti tai maisemakuvan kannalta arvokas luonne säilyy.*

Osayleiskaavassa koulukiinteistö sijoittuu kh -merkinnällä osoitettuun Maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön, johon liittyy kaavamääräys: *Alueella olevaa perinteistä rakennuskantaa tulee vaalia. Alueelle rakennettaessa tai tehtäessä muutoksia olemassa oleviin rakennuksiin on huolehdittava siitä, että uudisrakentaminen sijoitukseltaan, mittasuhteiltaan, tyylliltään ja materiaaleiltaan sopeutuu kyläkuvaan, olemassa oleviin tilakeskuksiin ja rakennuskantaan sekä ympäristöön.*

Satakunnan Museon edustajat ovat käyneet Kankaanpään kaupungin teknisen johtajan kanssa 30.1.2024 paikan päällä tutustumassa koulun tilanteeseen. Käynnin yhteydessä museon edustajat totesivat asuinsiipeen liittyvät ongelmat, mutta myös sen, että koulurakennus ja koulun tilat ovat säilyneet käytännössä autenttisessa asussaan ja toiminnan jatkuvan tiloissa normaalisti lukuun ottamatta entistä asuinsiipeä. Museon edustajat nostivat käynnin yhteydessä esille myös kohteen kaavassa osoitettuun vanhentuneisiin lähtötietoihin perustuvaan suojelumerkintään liittyvän ongelman.

Satakunnan Museon kannanotto

Satakunnan Museo pitää erittäin valitettavana, että alueen osayleiskaavaa uudistettaessa ei kaavan lähtötietoja ole päivitetty, vaikka tähän olisi ollut erittäin vahvat perusteet. Kaavaan on siirretty suoraan vuonna 1993 toteutetun rakennusinventoinnin tulokset, vaikka tätä selvitystä ei voitu pitää enää tuossa vaiheessa millään tavoin ajantasaisena. Jälleenrakennuskauden tuolloin vielä verrattain nuorta modernia rakennusperintöä ei vielä 1990-luvun alkupuolella tutkittu tai arvioitu vastaavalla tavalla kuin viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Museo on huomauttanut jo vuonna 2011 alueen osayleiskaavamutoksen yhteydessä toimittamassaan lausunnossa, että rakennusinventointi tulisi päivittää kaavamutoksen yhteydessä.

Satakunnan Museon näkemyksen mukaan voimassa olevassa osayleiskaavassa on riittämättömien taustaselvitysten vuoksi tapahtunut hyvin selkeä virhe koulukiinteistöä koskevassa suojelumerkinnässä. Nykyinen koulurakennus on historiallisesti, arkkitehtonisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti huomattavasti merkityksellisempi kuin koulukiinteistöön kuuluva osayleiskaavassa suojeltu entinen navettarakennus. Navettarakennuksella on maisemallista ja jossain määrin historiallista merkitystä osana Venesjärven raitinäkymää.

Satakunnan Museo kiinnitti huomiota lausuntopyynnön liitteenä toimitetussa hankesuunnitelmassa siihen, että siinä ei ole arvioitu maakunnallisesti merkittävässä kulttuuriympäristössä sijaitsevan olemassa olevan koulurakennuksen korjaamista tai muuttamista ja laajentamista millään tavoin, vaan ainoana vaihtoehdossa on esitetty nykyisen koulurakennuksen purkaminen ja korvaaminen uudisrakennuksella. Ratkaisua ei ole perusteltu kattavasti myöskään liitteenä toimitetussa tarveselvityksessä, jossa todetaan, että osin säilyttävässä vaihtoehdossa ainoastaan liikuntasaliosa olisi mahdollista säilyttää. Venesjärven koulu on kuitenkin tälläkin hetkellä alkuperäisessä käytössään ja varsinaisessa koulusiivessä ei ole todettu sisäilmaongelmaa.

Hankesuunnitelmassa ei ole myöskään otettu huomioon Satakunnan vaihemaakuntakaavan 2 tavoitteita tai koulukiinteistön sijoittumista myös osayleiskaavassa osoitettuun maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön, johon liittyy erillinen kaavamääräys. Hankesuunnitelmassa on todettu ainoastaan, että osayleiskaavassa suojellun rakennuksen suojelumerkinnän poistamisesta on pyydettävä lausunto Museovirastolta. Väärinkäsitysten välttämiseksi museo haluaa huomauttaa, että tässä tapauksessa lausunnon antajana on alueellinen vastuumuseo eli Satakunnan Museo.

Rakennuksessa toteutetun kuntoselvityksen mukaan edelleen koulukäytössä toimiva rakennus olisi myös lähtökohtaisesti korjattavissa käyttöturvalliseksi. Ympäristöministeriön julkaisemassa Tampereen yliopiston ja Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy:n tutkimuksessa *Purkaa vai korjata?: Hiilijalanjälkivaikutukset, elinkaarikustannukset ja ohjauskeinot* on käytetty tapausesimerkkinä 1950-luvun koulurakennuksen korjaamista ja laajentamista purkamisen sijaan. Selvityksen tuloksena on, että olemassa olevan rakennuksen korjaaminen ja hyödyntäminen on hiilijalanjälkivaikutuksiltaan purkavaa uudisrakentamista vähähiilisempää ja elinkaariedullisempää. Kankaanpäästä löytyy jo samanikäisen koulurakennuksen onnistunut korjaus- ja muutoshanke Keskustan koulun kohdalla.

Satakunnan Museo haluaa tässä yhteydessä huomauttaa myös siitä, Suomen valtion lisäksi monet kunnat ovat sitoutuneet vähähiilisyiden tavoitteisiin, joihin kuuluu myös rakennusten kestävä käyttö. Valtioneuvoston vuonna 2022 julkaisemassa *Kohti kestävää arkkitehtuuria – Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035* nostetaan esiin resurssitehokkaan rakentamisen hierarkia, jonka mukaan tulisi 1. hyödyntää vajaan käyttöisiä tiloja, 2. kunnostaa ja korjata olemassa olevia rakennuksia, 3. lisärakentaa nykyisen pohjalle ja vasta 4. rakentaa uutta.

Olemassa olevaa rakennuskantaa, tiloja ja materiaaleja tulisi siis hyödyntää tehokkaammin. Lähtökohtaisesti edelleen korjattavissa olevan rakennuskannan purkaminen ja korvaaminen uudisrakennuksilla ei edesauta näitä tavoitteita ja samalla aiheutetaan peruuttamatonta tuhoa arvokkaalle kulttuuriperinnöllemme. Koulurakennukset olivat sodan jälkeen kunnilta ja kaupungeilta mittavia panostuksia, jotka myös ilmentävät etenkin maaseudulla tapahtunutta voimakasta muutosta sekä hyvinvointiyhteiskunnan synnyn varhaisvaiheita. Nykyisessä taloustilanteessa laadultaan vastaavat panostukset eivät ole mahdollisia, ja tämä näkyy myös uudisrakennusten suunnittelun laadussa. Venesjärven historiallisesti todistusvoimaisen koulun tapauksessa on myös huomioitava sen keskeinen rooli paikallisidentiteetille: idyllisellä ja maisemallisesti keskeisellä paikalla sijaitsevaa koulua on käynyt usea paikallinen sukupolvi.

Historiallisesti kerroksellinen rakennettu ympäristö kuuluu olennaisena osana laadukkaaseen ja viihtyisään elinympäristöön. Satakunnan Museo nostaa esiin myös hankkeen pitkäaikaisen vaikutuksen Venesjärven rakennetun ympäristön laatuun. Satakunnan Museo toteaa, että lausuntopyyntöön liitteenä toimitettujen uutta koulua koskevien suunnitelmien perusteella uudisrakennus ei valitettavasti pääse arkkitehtonisesti ja kyläkuvan kannalta läheskään samalle tasolle kuin nykyinen koulurakennus. Suunnitelmat ovat myös ristiriidassa osayleiskaavan määräyksen kanssa: *Alueen rakentaminen tulee sopeuttaa alueella sijaitsevaan perinteiseen rakennustapaan*. Näillä seikoilla on suuri vaikutus koko alueen viihtyisyyteen sekä siten myös vetovoimaan.

Koulukiinteistö on katsottavissa maisemalliseksi ja sivistyshistorialliseksi kokonaisuudeksi, jonka muodostavat nykyinen koulurakennus sekä kaavassa suojeltu ulkorakennus. Ulkorakennuksessa ne arvot, jonka vuoksi rakennus on aikanaan suojeltu eivät ole hävinneet. Myöskään rakennuksen kunnossa ei ole tapahtunut sellaista muutosta, joka tukisi suojelumerkinnän poistamista. Edelleen Satakunnan Museo huomauttaa näiden rakennusten muodostaman koulukiinteistön maisemallisesta ja kyläkuvallisesta merkityksestä Venesjärven alueella.

Museon näkemyksen mukaan olemassa olevien koulun rakennusten korjaavaa ja säilyttävää vaihtoehtoa ei ole tutkittu riittävän kattavasti, vaan hankkeessa on lähdetty tavoittelemaan uutta koulurakennusta. Satakunnan Museo esittää kantanaan, että olemassa olevan koulurakennuksen hyödyntäminen, ts. kunnostus ja mahdollinen muutostarve tulee esittää hankesuunnittelussa myös vertailtavana vaihtoehtona. Näiden ratkaisujen tulee perustua kattaviin ja perusteellisiin tutkimuksiin.

Lähtökohtaisesti kaavassa suojelluissakin rakennuksissa suojelu koskee rakennusten ulkoasua, jolloin sisätiloihin voi toteuttaa tarvittaessa muutoksia. Moderni sodanjälkeinen arkkitehtuuri myös taipuu paremmin muutoksiin perinteiseen puuarkkitehtuuriin verrattuna. Tahdolla sekä laadukkaalla suunnittelulla Venesjärven historiallisesti todistusvoimainen ja idyllinen koulu sekä kylämiljö saadaan säilymään myös tuleville sukupolville.

Satakunnan Museo

Museonjohtaja (sij.) Akuliina Aartolahti

Tutkija Olli Joukio

Korjausrakentamisen asiantuntija Kalle Virtanen

Tiedoksi

Varsinais-Suomen ELY-keskus/kirjaamo, Johanna Junnila, Kirsti Virkki
Satakuntaliitto/kirjaamo, Susanna Roslöf, Daniel Nagy
Museovirasto/kirjaamo

Tämä asiakirja on hyväksytty sähköisesti Porin kaupungin asianhallintajärjestelmässä